

ESZTER FRIEDMANN
Budapest

Asiantuntijahaastattelu ja kriisikertomus naistenlehtien genreinä

1. Johdanto

Tässä artikkelissa luonnehdin kahta naistenlehdissä esiintyvää haastattelutyyppiä: asiantuntijahaastattelua ja ns. kriisikertomusta. Artikkeliliittyy pro gradu -työhöni, jossa vertailen eri referointirakenteiden käyttöä naistenlehtien edellä mainituissa tekstilajeissa. Vertailun tekee mahdolliseksi se, että asiantuntijahaastattelussa ja kriisikertomuksessa on yhtäältä paljon yhteisiä mutta toisaalta myös muutamia selviä erottavia piirteitä. Tässä artikkelissa tarkastelen merkityksellisimpiä näistä yhteisistä ja erottavista piirteistä.

Asiantuntijahaastattelu on haastattelutyyppi, jossa annetaan selityksiä jonkin alan ilmiöihin ja erikoiskysymyksiin alaan perehtyneeltä asiantuntijalta. Kriisikertomus on taas haastattelu, jossa haastateltava kertoo elämässään ilmenevästä kriisistä ja siitä selviämisestä. Haastattelutyypin nimeksi olen valinnut nimityksen *kriisikertomus* siitä syystä, että siinä on ajassa kehittyvä tarina, niin kuin kertomuksissa yleensäkin.

Vertaillessani asiantuntijahaastattelua ja kriisikertomusta tekstilajeina käytän avukseni systeemis-funktionaalista kielentutkimusta ja siitä etenkin tekstintutkimuksen peruskäsitteitä. Näitä esittelen seuraavaksi.

2. Tekstintutkimuksen peruskäsitteitä

Hallidayn (Halliday&Hasan 1985: 10) määritelmän mukaan teksti on kieltä, jolla on jokin tehtävä, funktio. Tekstiin liittyy erottamattomasti sen konteksti: se ympäristö, johon – ja jota varten – teksti syntyy, jossa teksti saa funktionsa. Kun tutkitaan tiettyä tekstiä, voidaan katsoa sitä, millaisessa sosiaalis-kulttuurisessa ympäristössä se on syntynyt (kulttuurikonteksti), useammin huomiota kiinnitetään kuitenkin tilannekontekstiin, jossa teksti on luotu. Tilannekonteksti on abstraktio, joka perustuu aktuaalisiin tilanteisiin. Tekstin tilannekontekstin avulla voidaan määritellä tekstilaji. Tilannekonteksti voidaan analysoida kolmella. Nämä kolme pääkomponenttia ovat diskurssin kenttä (mitä tapahtuu?), diskurssin roolit (ketkä tilanteen osanottajat ovat ja missä suhteessa he ovat keskenään?) ja diskurssin asu

(mikä on kielen rooli tilanteessa?) (Halliday&Hasan 1985: 12; ks. myös László 2001). Jokaista tilannekontekstin komponenttia vastaa ”merkitysyryvä” tekstin tasolla. Diskurssin kenttää edustavat tekstin tasolla etenkin kielen ns. eksperimentaaliset (maailmaa kuvaavat) merkitykset. Nämä merkitykset reaalistuvat sanasto-kieliopissa mm. lausetyypeinä ja leksikkona. Diskurssin roolit ilmenevät interpersonaalisissa (puhujan ja vastaanottajan välistä vuorovaikutusta, heidän roolejaan ja suhteitaan ilmaisevissa) merkityksissä. Sanasto-kieliopissa nämä merkitykset toteutuvat mm. lausemoduksen, modaliteetin ja persoonan kategoriassa. Kielen asu taas heijastuu etupäässä tekstuaalisiin merkityksiin, jotka puolestaan reaalistuvat morfosyntaksissa mm. teemankulun ja koheesion kautta. (Halliday&Hasan 1985: 25–26.)

Tilannekontekstin avulla määritellään tekstin kontekstuaalinen konfiguraatio, se, minkä tekstissä pitää esiintyä, ja se, mikä siinä ei voi esiintyä. Kontekstuaalisesta konfiguraatiosta voidaan tehdä siis keskeisiä päätelmiä tekstin struktuurista: Millaisten elementtien on pakko ilmetä tekstissä? Millaiset elementit voivat esiintyä? Missä kohdin tekstiä elementtien on pakko esiintyä? Missä elementit voivat esiintyä? Miten usein ne voivat esiintyä? (Halliday&Hasan 1985: 56). Näiden kysymysten avulla hahmotellaan tekstin makrorakenne eli tekstilajin skemaattinen rakenne-potentiaali (*generic structure potential* = GSP, suomennos Susanna Shoreen, ks. 2002: 5).

Termillä tekstilaji eli genre ymmärretään tilannesidonnaista, muodoltaan vakiintunutta tekstityyppiä, jolla on jokin tehtävä yhteiskunnassa. Tekstilajit voivat olla yksinkertaisia (enemmän vakiintuneita) tai sitten kompleksisia: useamman yksinkertaisen tekstilajin tai niiden elementtien sekoittumisesta voi syntyä ”sekatyypejä” (Bahtin 1979 [1952–53]). Tietyn tekstilajin määräävät makrorakenteen pakolliset elementit. Pakolliset elementit ovat ne makrorakenteen elementit, joiden täytyy sisältyä tekstiin, jotta teksti voitaisiin tulkita tiettyyn tekstilajiin kuuluvaksi. Pakollisten elementtien järjestys on melkein aina vakiintunut tekstin sisällä (Halliday&Hasan 1985: 61). Tietyn genren tekstissä voi esiintyä myös valinnaisia elementtejä. Nämäkin ovat yleensä genrelle tyypillisiä, mutta ne ovat ikään kuin koristeita: niiden pois jättäminen ei estä meitä tulkitsemasta tekstiä tiettyyn tekstilajin kuuluvaksi.

Seuraavissa luvuissa käytän hyväkseni edellä esitettyjä tekstintutkimuksen käsitteitä, kun hahmottelen asiantuntijahaastattelun ja kriisikertomuksen tärkeimpiä yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia. Tarkastelen ensin eroja ja samanlaisuuksia kontekstuaalisen konfiguraation tasolla (luku 3). Tämän jälkeen (luku 4) luonnehdin haastattelutyyppien GSP:tä.

3. *Asiantuntijahaastattelu, kriisikertomus ja kontekstuaalinen konfiguraatio*

3.1. *Asiantuntijahaastattelun ja kriisikertomuksen yhtäläisyyksiä*

Oman aineistoni asiantuntijahaastattelu ja kriisikertomus muistuttavat toisiaan monessa suhteessa. Niitä yhdistävä piirre on ensinnäkin se, että niitä löytyy Suomessa ilmestyneistä aikakauslehdistä. Ne ovat periaatteessa myös samalle yleisölle – suomalaisille naisille – tarkoitettuja. Sen lisäksi, että artikkelit ovat ilmestyneet lehdissä, ne ovat myös dialogisia – tämä piirre selviää jo tekstien ulkoasusta. Molempien tekstilajien päätehtävänä on informaation välittäminen.

Yhtäläisyyksiä näiden tekstilajien välillä löytyy myös tilannekontekstin pääkomponenttien analyysin kautta. Diskurssin kentässä tapahtuu samantilaista interaktiota: toinen tilanteen osallistujista (haastattelija-toimittaja) vaatii toiselta (haastateltavalta) informaatiota ja saakin sen. Diskurssin roolit ovat kaikissa aineistoni teksteissä haastattelija-toimittaja, haastateltava sekä lukija. Diskurssin asu on kirjoitettu, mutta analyysissa täytyy ottaa huomioon, että artikkelien taustalla on kaksi viestintätilannetta. Ensimmäinen näistä on yleensä suullinen (toimittaja hakee tietoa haastateltavalta), toinen kirjallinen (toimittaja välittää lukijalle haastateltavalta saatua tietoa), jolloin voimme puhua myös kahdesta eri tilannekontekstista. Lukijalla on kuitenkin kädessään vain yksi valmis teksti, josta ei voi rekonstruoida kumpaakaan viestintätilannetta täydellisesti. On siis syytä tarkastella tekstiä yhtenäisenä kokonaisuutena, mutta ottaen huomioon, että se perustuu kahteen eri viestintätilanteeseen. Kun kuvataan diskurssin rooleja, tämä kaksikerroksisuus näkyy kuvauksessa niin, että mukaan analyysiin otetaan molempien viestintätilanteiden osanottajat – eli toisaalta toimittaja ja haastateltava sekä toisaalta toimittaja ja lukija – ja heidän suhteensa. Liikkeelle on kuitenkin lähdettävä valmiista kirjoitetusta tekstistä.

Edellä mainitun perusteella voidaan sanoa, että asiantuntijahaastattelu ja kriisikertomus kuuluvat laajassa mielessä ymmärretyn lehtihaastattelun genreen.

3.2. *Asiantuntijahaastattelun ja kriisikertomuksen eroavaisuuksia*

Siitä huolimatta, että laajassa mielessä asiantuntijahaastattelu ja kriisikertomus kuuluvat samaan tekstilajiin, niistä löytyy myös joitain hyvinkin näkyviä eroavaisuuksia. Erot ovat joskus niin silmiinpistäviä, että kriisikertomusta ja asiantuntijahaastattelua voitaisiin hyvinkin pitää myös toisistaan erillisinä, itsenäisinä tekstilajeina. Tähän kysymykseen en pyri tässä vastaamaan, siihen ei liene yhtä oikeaa vastausta. Tässä artikkelissa

käsittelen asiantuntijahaastattelua ja kriisikertomusta itsenäisinä tekstilajeina – niiden välisten melko suurien funktionaalisten ym. erojen takia. Seuraavaksi tarkastelen merkityksellisimpiä eroja.

Haastattelun ensisijainen yhteiskunnallinen funktio – kuten edellä on sanottu – on tiedon välittäminen. Lehdessä välitetyn tiedon pitää olla yhtäältä aktuaalinen, toisaalta taas lukijaa kiinnostava. Artikkelin tehtävänä on siis valaista ja viihdyttää lukijaa. Valaisufunktio (eli lukijan arkielämän kannalta hyödyllisen informaation välittäminen) ja viihdyttämiskuntio eivät tietenkään ole tasapainossa kaikissa artikkeleissa – eivät myöskään tutkimissani haastattelutyyeissa. Molemmissa niistä saattaa olla sekä valaiseva että viihdyttävä aines; kuitenkin asiantuntijahaastattelulle on tyypillisempää valaiseva, kun taas kriisikertomukselle viihdyttävä funktio.

Asiantuntijahaastattelun ja kriisikertomuksen eräs tärkeä funktionaalinen ero on siinä, millaista informaatiota haastattelija vaatii haastateltavalta. Prototyyppisessä asiantuntijahaastattelussa haastateltavalta pyydetään lukijan elämän kannalta hyödyllistä, yleistä tietoa, kun taas kriisikertomuksessa haastateltavan on jaettava omaa elämäänsä koskevaa – siis yksityistä – tietoa lukijan kanssa. Tämä ero liittyy tilannekontekstin pääkomponenteista etupäässä diskurssin kenttään. Toisaalta se on myös yhteydessä diskurssin rooleihin ja niistä etenkin tilanteen osanottajien välisiin suhteisiin. Asiantuntijahaastattelussa osanottajien välisistä suhteista tärkeäksi nousee asiantuntijan auktoriteetti. Asiantuntijan auktoriteetti perustuu tietojen hallintaan; hän on korkeammassa asemassa kuin toimittaja ja lukija. Kyse on institutionaalisesta viestinnästä: johonkin alaan perehtynyt asiantuntija antaa tietoa maallikoille (ks. esim. Honkanen 2001). Asiantuntijahaastattelulla on kuitenkin se erikoisuus, että tietojen antaminen ei tapahdu välittömästi, vaan tiedot kulkevat asiantuntijalta lukijalle toisen – toimittajan – kautta, joka hänkin voi näin ollen säädellä, mikä informaatio välittyy lukijalle ja missä muodossa – hän voi siis käyttää tällä tavalla valtaa. Asiantuntija ja hänen auktoriteettiasemansa takaavat välitetyn tiedon luotettavuuden. Haastattelija-toimittaja voi lisätä omaa valtaansa sisällyttämällä asiantuntijalta saadut tiedot omaan välittömään tekstiinsä. Samalla hän voi myös säädellä, miten paljon asiantuntija voi tulla esiin oman diskurssinsa kanssa, ts. miten paljon hänen annetaan puhua. Asiantuntijan puheen suoran esittämisen määrä vaihtelee artikkeleittain. Joskus asiantuntijan puhetta käytetään „pieninä pään nyökytyksinä” (Bruun ym. 1989: 218), tällöin varsinainen informaatio on toimittajan välittömässä tekstissä ja asiantuntija vain vahvistaa, että tieto on totta. Tällä tavalla toimittaja luo oman kaikkietävyuden illuusion.

Kriisikertomuksessa – toisin kuin asiantuntijahaastattelussa – haastattelijan ja haastateltavan suhde ei perustu auktoriteettiin; toimittajan tehtävänä on tässä pikemminkin lähestyttää haastateltavaa ja lukijaa toisiinsa. Näin

ollen toimittaja yrittää luoda jonkin verran intiimiä ilmapiiriä haastattelun. Hän voi esimerkiksi kuvata haastattelutilannetta tai haastateltavaa lyhyesti kommentoida hänen puhetapaansa jne. Artikkeleista on havaittavissa toimittajan empaattinen suhtautuminen haastateltavaansa, vaikka se ei tule voimakkaasti esille: kriisikertomuksessa keskitytään etupäässä kriisin tarinaan. Asiantuntijahaastattelusta poikkeavalla tavalla kriisikertomuksessa haastateltavan persoonallisuus nousee etualalle. Tämä näkyy etupäässä siinä, että tässä toimittaja yleensä "antaa haastateltavan puhua itse" omista tuntemuksistaan, toisin sanoen hän referoi tämän sanoja suoran esityksen avulla melko usein.

4. Asiantuntijahaastattelu, kriisikertomus ja tekstityyppi

Asiantuntijahaastattelun ja kriisikertomuksen välinen suurin rakenteellinen ero on siinä, että kriisikertomuksessa on ajassa (useimmiten lineaarisesti) kehittyvä tarina, kun taas asiantuntijahaastattelussa sitä ei ole. Tarinan läsnäolo kriisikertomuksessa vaikuttaa siihen, että haastattelutyyppi kuuluu ns. narratiiviseen tekstityyppiin. Sitä vastoin asiantuntijahaastattelu, jossa tarinaa ei ole, kuuluu ns. faktuaaliseen tekstityyppiin, jonka tarkoituksena on kuvata, selittää faktoja.

Asiantuntijahaastattelun mikrorakenteen luonnehtimisessa käytän avukseni Paltridgen (2000) yksinkertaistettua mallia perustekstityypeistä. Paltridge erottaa (mts. 109–112) yhdeksän perustekstityyppiä sen mukaan, mihin tarkoitukseen ne ovat syntyneet ja millaiset skemaattisen rakenteen potentiaalin elementit niissä ilmenevät. Nämä tekstityypit ovat prototyyppimäisiä eivätkä vakiintuneita malleja, jotka esiintyisivät kaikissa tapauksissa samassa muodossa (mts. 109). Yhdistyneinä ne usein muodostavat pitempiä, kompleksisia genrejä (ns. makrogenrejä), ja ne voivat myös sekaantua, kuten myöhemmin myös asiantuntijahaastattelun yhteydessä nähdään.

Asiantuntijahaastattelun makrorakenteelle on ominaista se, että siinä vaihtelevat eri faktuaaliset tekstityypit, etenkin kuvaus, selitys ja argumentointi.

Kuvauksen tarkoitus on luonnehtia tiettyä henkilöä, paikkaa tai asiaa. Makrorakenteen kannalta siinä on kaksi osaa: identifiointijakso (*identification*), jossa luonnehdittava henkilö, paikka tai asia identifioidaan, ja kuvausjakso (*description*), jossa identifioitu kuvataan (ks. esim. 1).

(1)

IDENTIFIJOINTIJAKSO: – Suomalaisilla äideillä on havaittu kasvatusmalli, jota kutsutaan psykologiseksi kontrolliksi.

KUVAUSJAKSO: Se tarkoittaa, että lasta ohjataan negatiivisten tunteiden kautta. Voidaan esimerkiksi sanoa, että ”jollat tee läksyjä, äidille tulee paha mieli”.

(Anna 32/2003)

Selityksen funktiona on valaista, miten jokin asia toimii, esittää syitä johonkin ilmiöön. Selityksen tekstityypissä on kuvauksen tapaan kaksi osaa: ilmiö (*phenomenon*) sekä selitysjakso (*explanation*), jossa ilmiön syitä selitetään (ks. esim. 2).

(2)

ILMIÖ: Heikot taidot, oppimisvaikeudet ja lapsen perhetaustasta johtuva sopeutumattomuus ovat yleensä eri asioita, mutta ne ilmenevät usein samalla tavalla: keskittymiskyvyn puutteena, lapsen levottomuutena ja yliaktiivisuutena.

SELITYSJAKSO: – Sopeutumattomuuden taustalla on usein jo laajempi koko perhettä koskeva ongelma, esimerkiksi vanhempien päihdeongelma. Jos kotona lapsista ei huolehdata, ongelmat näkyvät heti myös koulussa. Kun lapsi ei pysty keskittymään koulunkäyntiin luokassa eikä kotona, sopeutumisongelmat voivat ennen pitkää johtaa myös oppimisvaikeuksiin.

(Anna 32/2003)

Argumentoinnin tekstityypin (*argument*) tehtävänä on ottaa kantaa johonkin asiaan, todistaa, saada lukija tai kuulija vakuuttuneeksi jonkin asian totuudesta. Argumentoinnin makrorakenteen ensimmäinen elementti on teesi (*thesis statement/position*), sitä seuraavat argumentit ja argumentointijakson lopussa voi olla teesin uudelleen korostaminen (*restatement of position*), yhteenveto (*summing up*) tai suositus (*recommendation*). Esimerkissä 3 argumentoinnin loppuelementti on suositus.

(3)

TEESI: Allergia- ja astmatautien erikoislääkäri Klaus Tamminen puhuu astman huonosta hoitomyöntyvyydestä, siis potilaiden taipumuksesta laiminlyödä, keskeyttää tai unohtaa lääkkeet heti, kun akuutti vaiva helpottaa.

ARGUMENTTI 1: – Vain puolet astmaa sairastavia ottaa lääkkeen siten kuin pitäisi, toinen puolisko turvautuu lääkkeeseen vain silloin, kun on oireita.

ARGUMENTTI 2: Tuore tutkimus osoittaa, että valtaosa, 70 prosenttia astmapotilaista ei ole vuoteen käynyt lääkärin kontrollissa, vaan on tyytymään uusimaan reseptin.

SUOSITUS: Suositus olisi lääkärikkäynty ja kontrolli kerran vuodessa, toteaa Tamminen.

(Anna 7/2002)

Aineistoni asiantuntijahaastatteluissa on vain harvoja tapauksia, joissa kuvauksen, selityksen ja argumentoinnin tekstityypit esiintyvät itsenäisesti toisistaan täysin eriytyneinä. Tyypillisempää on se, että nämä perustekstityypit sekoittuvat keskenään, esimerkiksi kuvaus- ja selitysjaksoja käytetään usein argumentteina. Lisäksi asiantuntijahaastattelussa saattaa joskus esiintyä myös narratiivin tekstityyppi, jolla on rooli artikkelin retorisessa rakenteessa. Narratiivin tekstityypistä puhun seuraavaksi, kriisikertomuksen yhteydessä.

Kriisikertomusta voidaan pitää narratiivin tekstityyppiin kuuluvana genrenä, vaikka se on aika omalaatuinen siinä mielessä, että se on dialoginen teksti, jossa tarinaa rakentaa sekä haastateltava että toimittaja. Narratiivisuustulkinta tekee mahdolliseksi sen, että voimme analysoida kriisikertomuksen makrorakennetta prototyypin narratiivin/kertomuksen makrorakenteeseen nojaten. Tässä artikkelissa kriisikertomuksen makrorakenteen luonnehtimisessa käytän Labovin (1972) mallia henkijäämiskertomuksen genren makrorakenteesta. Labovin mukaan henkijäämiskertomuksen makrorakenteen pakolliset elementit ovat seuraavat: abstrakti, orientaatio, komplikaatio, resoluutio, evaluaatio, kooda. Kaikille kertomuksille/narratiiveille yhtenäisinä pakollisina elementteinä voidaan pitää näistä orientaatiota, komplikaatiota, resoluutiota ja koodaa.

Abstrakti on kertomuksessa kerrottavan tarinan tiivistelmä, kertomus päähkinänkuoressa. Kriisikertomuksessa abstrakti ei esiinny pakollisesti, mutta se voi esiintyä – esimerkiksi artikkelin ingressissä. Orientaatio-osassa annetaan tietoa tarinan alkutilanteesta, toisin sanoen vastataan kysymyksiin *kuka? milloin? missä? ja mitä?* Kriisikertomuksessa voi kuitenkin käydä niin, että varsinainen kriisin tarina ei ala *in medias res*, vaan ennen tarinan alkua esitetään taustatietoa haastateltavasta tai siitä, miksi tarina kerrotaan. Tämän jakson funktio muistuttaa evaluaatio-osan funktiota, josta puhun jäljempänä. Orientaation jälkeen kertomuksessa on ns. komplikaatio-osa, jossa viestitään toisiaan ajassa lineaarisesti seuraavista tapahtumista, joiden kautta tarina etenee. Komplikaatio-osaa seuraa resoluutio-osa, jossa kerrotaan jutun loppuratkaisu. Kriisikertomuksessa komplikaatio-osaksi olen katsonut sen jakson tekstiä, joka kertoo kriisin syventymisestä; resoluutio-osaksi kutsun taas kriisistä selviämisestä kertovaa jaksoa. Tämän jaon perusteella resoluutio-osien pituus voi eri kriisikertomuksissa olla hyvin

erilainen: resoluutio voi tiivistyä yhteen ainoaan tai pariin virkkeeseen, mutta se voi joskus viedä useampia palstoja artikkelista.

Evaluaatio-osassa kertoja puhuu siitä, miksi kertomus on kertomisen arvoinen. Evaluaatio ei ole narratiivin pakollinen elementti, mutta jos se ilmenee tekstissä, se voi esiintyä monin paikoin tarinaa. Kriisikertomuksessa se voi ilmetä esimerkiksi haastateltavan tekstissä pohdintana, jossa hän kertoo oman tarinansa opetuksista, ja – kuten edellä olen maininnut – evaluaatio-osan funktiota muistuttava jakso voi olla myös varsinaisen tarinan edessä artikkelissa.

Kooda ilmaisee sen, että tarina on päättynyt ja että siirrytään nykytilanteeseen. Prototyypisessä kertomuksessa se seuraa resoluutio-osaa ja se on tekstin loppuelementti. Kriisikertomuksessa se on lyhyt kuvaus haastateltavan nykyelämästä. On mielenkiintoista kuitenkin huomata, että kriisikertomuksessa kuvaukset haastateltavan nykyelämästä – eli koodaa muistuttavat jaksot – esiintyvät eri paikoin tarinaa, ei ainoastaan sen lopussa. Syy tähän lienee retorinen: tarinan sisäisten „koodamaisten” jaksoiden avulla luodaan kontrasti haastateltavan entisen ja nykyisen elämän välille, ja tällä keinolla näytetään kriisistä toipumista haastateltavan henkilökohtaisena voittona. Jotta voitaisiin erottaa koodaa muistuttava jakso varsinaisesta, tekstin lopussa sijaitsevasta koodajaksosta, koodaa muistuttavaa jaksoa voitaisiin kutsua kontrastiosaksi ja sitä voitaisiin pitää kriisikertomuksen valinnaisena elementtinä.

5. Lopuksi

Tässä artikkelissa olen luonnehtinut kahta lehtihaastattelun tyyppiä: asiantuntijahaastattelua ja ns. kriisikertomusta. Yhtäältä olen tarkastellut niiden yhtäläisyyksiä, toisaalta erityistä huomiota olen kiinnittänyt niiden eroavaisuuksiin. Luonnehtimisen myötä on käynyt ilmi, että vaikka lehtihaastattelua yleensä pidetään itsenäisenä, jokseenkin yhtenäisenä genrenä, lehtihaastattelun kategorian sisällä voi esiintyä yhteiskunnalliselta tehtävältään, tekstityypiltään ym. tavoin hyvinkin erilaisia haastattelutyppejä. Tekstintutkimuksen eräs mielenkiintoinen kysymys on tulevaisuudessa se, voivatko nämä haastattelutypit saada itsenäisen genren ”tittelin”.

Lähteet

- Bahtin, M. M. 1979 [1952–53]: БАХТИН, М. М. 1979 [1952–53]. Проблема речевых жанров. Teoksessa Бахтин, М. М., *Эстетика словесного творчества*. Издательство "Искусство", Москва.
- Bruun, Mikko & Ilkka Koskimies & Ilkka Tervonen 1989. *Uutisoppikirja*. Tammi, Helsinki.
- Halliday, M. A. K. & Ruqaiya Hasan 1985. *Language, context and text: aspects of language in a social-semiotic perspective*. Deakin University Press, Victoria.
- Honkanen, Suvi 2001. *Välitämättömyys, teksti ja toiminta. Ohjailevat ilmaukset ja niiden funktiot Helsingin kaupungin opetusviraston ryhmäkirjeissä*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos, Helsinki.
- Labov, William 1972. *Language in the Inner City. Studies in the Black English Vernacular*. University of Pennsylvania Press, Philadelphia.
- László, Gábor 2001. *Vaihtokauppaa kielellä: lausemodus- ja puhefunktiovalinnat suomalaisissa matkaesiteteksteissä*. Pro gradu -tutkielma. Eötvös Loránd Tudományegyetem Finnugor Tanszék, Budapest.
- Paltridge, Brian 2000. *Making Sense of Discourse Analysis*. Antipodean Educational Enterprises, Queensland.
- Shore, Susanna 2002. *Tekstianalyysi*. Opetusmoniste. Budapestin yliopiston fennougristiikan laitos.